

KORTE BIJDAGEN

HET VROUWENVRAAGSTUK

Het zal wel niemand van de lezers van dit tijdschrift ontgaan zijn, dat de adel de afgelopen maanden in het nieuws was met een kwestie die niet alleen gevoelig was, maar ook van eminent belang. Immers, het distinctief van adeldom, de titel met daaraan verbonden rechten en plichten, blijft althans in Nederland vrijwel uitsluitend in stand door middel van de vererving op de volgende generatie. Terwijl andere landen, zoals België en Groot-Brittannië, nog nieuwe adel creëren op grond van verdienste, is die weg in Nederland al geruime tijd afgesloten: in Nederland is het sedert 1953 officieel regeringsbeleid om geen verheffingen meer toe te staan, feitelijk gebeurde dit sinds 1939 al niet meer.¹ De opwinding over de wijze waarop vererving van adellijke titels plaats vindt, is daarom volkomen gerechtvaardigd. De argumenten die in het debat worden gehanteerd zijn daarentegen soms een tikje dubbelzinnig.

In de eerste plaats geldt dit wel voor het regeringsstandpunt, uitgedragen bij monde van de minister van Binnenlandse Zaken Dijkstal. Deze verklaarde zich uitdrukkelijk voorstander van handhaving van een uitzonderingsregel voor adellijke families bij de keuze van de achternaam van hun kinderen. Waar de rest van Nederland intussen het recht heeft te kiezen voor het doorgeven van de naam van de vader of van de moeder, is het aan echtparen van een adellijke vrouw en een burgermeneer niet toegestaan om de titel van de vrouw aan de kinderen door te geven. Adeldom vererft immers 'vanouds' uitsluitend via de mannelijke lijn. Voor dit standpunt bestaat, blijkens uitlatingen in de pers, ook onder de adel zelf heel wat sympathie. Maar waar de betrokkenen zelf ongetwijfeld geïnspireerd worden door de wens om vast te houden aan de tradities (en misschien ook een beetje hopen zo de adellijke titel exclusief te houden), heeft de minister precies het tegenovergestelde op het oog. Hij heeft verschillende malen uitdrukkelijk verklaard, dat hij voorziet dat een wetswijziging zoals de Tweede Kamer wil, zal leiden tot een toename van het aantal adellijke families. De regering streeft daarentegen naar een geleidelijke ver-

dwijning van de adel. In de strategie van deze uitputtingsoorlog, want dat is het eigenlijk, komt het scheppen van nieuwe mogelijkheden van vererving van adellijke titels vanzelfsprekend niet van pas.

Ook de voorstanders van vererving in de vrouwelijke lijn hebben, zo lijkt het, wel eens een verborgen agenda. Er is geen reden om de oprechtheid in twijfel te trekken van degenen die zich op het standpunt stellen dat de vrouwenemancipatie geen halt mag houden bij de adel. Maar bij hen hebben zich allerlei lieden gevoegd die eigenlijk hetzelfde beogen als de minister, maar de voorkeur geven aan een andere tactiek. Met name in linkse kring (maar daar niet alleen) zegt men dat de adel eigenlijk zo onbetekenend is geworden, dat er alleen al daarom geen reden is voor een uitzonderingsclausule. Of men meent dat aanpassing aan de algemene regels uiteindelijk vanzelf zal leiden tot het geheel verdwijnen van de adel. Kortom, aan beide zijden van het debat zijn de posities lang niet altijd wat ze lijken te zijn.

Heeft het verleden ons iets te leren over deze kwestie? Mij dunkt van wel en niet alleen omdat er regelmatig een beroep op dat verleden wordt gedaan als argument, vooral door degenen die menen dat alles 'bij het oude' moet blijven, die van mening zijn dat de waarde van de adel vooral gelegen is in de historische wortels en de vererving in vrouwelijke lijn beschouwen als een aantasting van die wortels. Ten minste eenmaal eerder is de Nederlandse adel geconfronteerd met een vergelijkbaar vraagstuk. In het begin van de negentiende eeuw werd de adel in Nederland eerst grondig door elkaar geschud door de Fransen en vervolgens introduceerde de nieuwe Koning Willem I een aantal fundamentele vernieuwingen in ons adelsbestel.² Toen was de inzet nog beduidend hoger, want de Nederlandse adel stond omstreeks 1800 aan de rand van de afgrond. Als gevolg van de Franse Revolutie, maar ook ten gevolge van algehele verstarring ten tijde van de Republiek. De exclusiviteit was gedurende de zeventiende en achttiende eeuw zo ver doorgedreven, dat er nog maar weinig adel meer over was in 1795. Achteraf bezien zal wel niemand meer willen beweren dat de hervormingen van Willem I een grote vergissing waren. De meeste adellijke families in Nederland hebben daaraan hun nobilitatie te danken en dank-

zij die hervormingen heeft de adel als stand nog gedurende de gehele negentiende eeuw een belangrijke rol in de Nederlandse samenleving kunnen spelen.

Die rol is in de twintigste eeuw beduidend afgenomen. Het is nu vooral als een cultureel fenomeen, als schatkamer van een bepaalde levensstijl, als beheerders van een deel van het cultureel erfgoed, echter uiteraard ook als herinnering aan het verleden, dat de adel een bepaalde waarde vertegenwoordigt aan de vooravond van de 21ste eeuw. Maar die positie is broos, daarover kan geen misverstand bestaan en juist daarom zou mijns inziens het debat moeten gaan over de manier waarop de specifieke bijdrage van de adel aan de samenleving het best tot zijn recht zou kunnen komen. Het is hier niet de plaats om dat debat te beginnen, maar het zou mij sterk verbazen als de uitkomst zou zijn, dat er een glazen stolp over de adel heen gezet moet worden, als ware het een oud pand onder Monumentenzorg. Juist door weloverwogen de belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, waarvan de vrouwenemancipatie ongetwijfeld een voorbeeld is, te absorberen en te integreren in de eigen levensstijl kan de adel ook in de volgende eeuw een maatschappelijke rol blijven spelen.

Maarten Prak

1. Vgl. Kees Bruin, 'Een verloren zaak. Adel als beloning voor persoonlijke verdiensten in het Koninkrijk der Nederlanden', in: J. Aalbers en M. Prak eds., *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden*, Amsterdam 1987, 141-164, aldaar 145.
2. Het toen gevoerde debat in adellijke kring kan nagelezen worden in J. Aalbers, 'Willem Anne van Spaen van Hardestein en de voormalige riddermatige adel (1806-1813)' in: Aalbers en Prak eds., *Bloem der natie*, 104-128.

ADELLIJKE RELIGIEUZEN

Recensie van: E.M.F. Koch, *De kloosterpoort als sluitpost? Adellijke vrouwen langs Maas en Rijn tussen huwelijk en convent, 1200-1600*, proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam 1994; handelseditie Leeuwarden/Mechelen: Fisma, 1994, 293 blz. (met diskette).

De keuze tussen God en de wereld is zelden eenvoudig. Niet alleen gold dat voor middeleeuwse vrouwen langs Maas en Rijn, maar

ook voor de onderzoeker die inzicht wil krijgen in de overwegingen die hierbij een rol speelden. Werd de beslissing om in een klooster in te treden genomen door de vrouwen zelf of door hun familie, en dan op grond van de koersen op de huwelijksmarkt of uit religieuze motieven? Was de keuze afhankelijk van de stand of klasse waartoe de vrouw behoorde, van haar geografische herkomst, van de band tussen haar familie en een bepaald klooster? Niet alleen zijn de antwoorden op dergelijke vragen de uitkomst van een onderzoek, maar zij beïnvloeden ook de te kiezen uitgangspunten en methodes in sterke mate. Esther Koch koos voor het perspectief van de gezinnen van adellijke religieuzen in elf cisterciënzerinnenkloosters en wereldlijke stiftens in Zuidoost-Nederland en aangrenzende Duitse gebieden in de periode 1200-1600. Haar – vernieuwende – benadering is hoofdzakelijk gericht op het in kaart brengen van de financiële motieven die bij de keuze tussen huwelijk en convent een rol speelden.

Wie nu op grond van de titel verwacht dat de conclusie van het boek luidt dat Koch stelt dat de kloosterpoort inderdaad een sluitpost in de familiebegroting vormde en dat de keuze uitsluitend op financiële motieven gemaakt werd, kan gerustgesteld zijn: het vraagteken in de titel staat er niet voor niets. Koch zal ook de eerste zijn om toe te geven dat er niet slechts één doorslaggevend motief was dat de keuze tussen klooster en huwelijk bepaalde. Zij is zich terdege bewust van de moeilijkheden die de hierboven gestelde vragen met zich meebrengen. Het is een verademing een boek te lezen van een historicus die zich voortdurend rekenschap geeft van de beperkingen van haar methodologische keuzes en er toch in slaagt een prettig leesbaar resultaat op tafel te leggen. De analytische methode om de gecompliceerde problematiek te lijf te gaan – het belichten van het sociaal-economische aspect – geeft ook de mogelijkheid een helder betoog op te bouwen.

Toch hadden de conclusies mogelijk wat scherper kunnen zijn. Dat hangt voor een deel samen met het probleem dat in de eerste zin van deze recensie aangehaald werd. Er is niet consequent gekozen voor òf het perspectief van het klooster (van een bepaalde orde of een bepaald gebied) òf dat van de familie. Met name wreekt zich dit in hoofdstuk 5, waar de